

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3:656.078

Ігнатенко Є. В., аспірант

Хомич Л. В., канд. геогр. наук, доцент

Одеський нац. університет імені І. І. Мечникова

кафедра економічної і соціальної географії

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

2, Дворянська вул., Одеса-82, 65082, Україна

ПОНЯТТЯ «ТРАНЗИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ»: ЙОГО СУТЬ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЙОГО СКЛАДОВИХ

В даній статті досліджується зміст поняття «транзитно-транспортний потенціал». Аналізуються основні підходи щодо визначення складових частин даної дефініції: «транзит», «потенціал», «транспортний потенціал», «транзитний потенціал». Робиться уточнення визначення поняття «транзитно-транспортний потенціал».

Ключові слова: транзит, потенціал, транспортний потенціал, транзитний потенціал, транспортно-транзитний потенціал.

ВСТУП

Сьогодні, в умовах глобалізації світового господарства важливо забезпечити ефективну роботу транспортної галузі держави, шляхом комплексного використання її транзитно-транспортного потенціалу, що прискорить процес інтеграції України у світову економіку. Сучасні виклики та тенденції у розвитку світового господарства потребують більш повного вивчення шляхів використання транзитно-транспортного потенціалу країни та її окремих регіонів в сучасних транспортно-логістичних мережах. Україна має значні потенційні можливості для використання транзитно-транспортного потенціалу власної території. Міждержавний транзит через українську територію – це значний національний соціально-економічний ресурс, який на сьогодні використовується не повною мірою, за експертними оцінками – лише на 50-40%.

Важливим завданням для економіко-географів та економістів-транспортників є необхідність більш детальнішого дослідження сутності поняття «транзитно-транспортний потенціал» країни, її регіонів, конкретизації його змісту та методів оцінки. У різний час дослідженнями проблем розвитку транспортного комплексу займалися різні вітчизняні і зарубіжні науковці. Серед них такі, як Аблов А.С., Алькема В.Г., Белозубенко В.С., Бутко М.П., Герасименко В.О., Іванова Н.В., Кириченко Л.П., Козлов В.С., Лифар В.В., Ларін О.Н., Малярчук І.І., Мініна О.В., Мянновський І.В., Новікова А.М., Пасічник А.М., Підгрушний Г.П., Прейгер Д.К., Собкевич О.В., Ткаченко Н.Ю., Топчієв О.Г., Фінагіна О.В., Чернега О.Б., Яцківський Л.Ю. та ін.

Мета цієї роботи заключається у спробі розкрити сутність поняття «транзитно-транспортний потенціал», на основі аналізу існуючих підходів та розкриття зміс-

ту його складових, таких як «транзит», «потенціал», «транзитний потенціал» та «транспортний потенціал».

Для досягнення мети роботи провідним є завдання проаналізувати складові терміну «транзитно-транспортний потенціал». Транспорт (від лат. *transporto* – переносу, переміщую) – це одна з найважливіших інфраструктурних галузей матеріального виробництва, яка забезпечує виробничі й невиробничі потреби народного господарства і населення в усіх видах перевезень [1]. Сьогодні транспорт одночасно забезпечує транзитні та транспортно-розподільчі функції, обслуговує різнонаправлені вантажо- та пасажиропотоки, **експортно-імпорتنі потреби країни**. Що стосується сутності поняття «транзит», то в Географічному енциклопедичному словнику – *транзит* (від лат. *transitus* – проходження), перевезення пасажирів і вантажів через проміжні станції (пункти, країни), розташовані між пунктами відправлення і призначення [2]. Інші підходи, щодо визначення даного терміну, відобразимо у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Наукові підходи, щодо визначення «транзит»

№	Рік	Джерело	Визначення
1	2000	Райзберг Б.А. [4]	Транзит – це перевезення вантажів і пасажирів через пункт, який є проміжним, перевалочним, пересадочним між пунктами відправлення і призначення. Тут же окремо виділяється <i>міжнародний транзит</i> – це перевезення іноземних вантажів в умовах, коли пункти відправлення та призначення знаходяться за межами даної країни. Якщо товари перевозять, не розміщуючи на митний склад, має місце прямий міжнародний транзит, а при залученні митного складу – непрямий.
2	2006	Аблов А.С. [5]	Транзит є компонентом міжнародної спеціалізації країни відповідно до системи національних факторних переваг, яка визначається забезпеченістю країни територіальним ресурсом та параметрами його транспортно-комунікаційних властивостей
3	2007	Яцківський Л.Ю. [3]	Транзит – це експорт транспортних послуг, що надаються національними компаніями вантажовласнику і перевізнику під час проходження вантажу і транспортного засобу територією країни, а також послуги національних перевізників, газо- та нафтотранспортників, портовиків, експедиторів, шляховиків, зв'язківців. З транзитом пов'язані супутні послуги: заправка паливом, ремонт транспортних засобів, сервісне обслуговування пасажирів та екіпажів.
4	2013	Закон України [6]	Транзит вантажів – перевезення транспортними засобами транзиту транзитних вантажів під митним контролем через територію України між двома пунктами або в межах одного пункту пропуску через державний кордон України

ОБГОВОРЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ТРАНЗИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ»

Проте, на нашу думку, із всього перерахованого переліку варіантів трактування поняття «транзит» найбільш змістовним є визначення Л.Ю. Яцківського [3]. Ним користується більшість дослідників в Україні, і він є найбільше розповсюдженим в науковій та виробничій літературі. Тепер перейдемо до останньої складової транзитно-транспортного потенціалу, а саме до поняття «потенціал». Вперше цей

термін був використаний у фізиці, де «*потенціал*» – це величина, яка характеризує запас енергії тіла, що перебуває в даній точці силового поля (електронного, магнітного тощо) [7].

У Великій Радянській енциклопедії термін «потенціал» – джерело, що є в наявності, яке здатне здійснювати певну дію або використовується для досягнення певної мети [8], а в географічному енциклопедичному словнику потенціал – це засоби, запаси, джерела, що є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використанні для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення будь-якого завдання [2].

Варто відмітити, що термін «потенціал» набув широкого використання в сучасній науковій термінології. Сьогодні у суспільно-географічних дослідженнях «потенціал» використовується у таких поняттях як: потенціал території, природно-ресурсний потенціал, економічний, інфраструктурний, транспортний, транзитний, соціальний, людський, демографічний, трудовий, інноваційний, інвестиційний потенціал регіону, інтегральний та ін. Окремі визначення наведено в табл. 2 в якості типових прикладів.

Таблиця 2

Наукові підходи, щодо визначення «потенціал території»

№	Рік	Джерело	Визначення
1	1983	Алаєв Є.Б. [9]	Потенціал території – відношення між фактичною і граничною (гранично допустимою) густиною при змінних умовах (з урахуванням додаткових витрат, організаційних заходів, відкриття нових ресурсів, технічного прогресу і т.д.); іншими словами, потенціал – це можливість, реалізація якої вимагає нестандартного підходу, додаткової умови.
2	2009	Чикинова М.С. [10]	Інфраструктурний потенціал території – сукупні можливості території забезпечувати умови для функціонування виробництва, обороту товарів і життєдіяльності людей, в процесі оптимальної взаємодії з оточуючим середовищем і раціональним використанням ресурсів.
3	2010	Нагірна В.П. [11]	Інтегральний потенціал території поєднує всі ресурси території (природні, трудові, виробничі, фінансові, наукові, інтелектуальні, інформаційні тощо), які можуть бути залучені до господарської діяльності, і саму територію.

Далі перейдемо до поняття визначення сутності терміну «транзитно-транспортний потенціал». В сучасних дослідженнях частіше використовується «транспортно-транзитний потенціал». Більшість вчених виокремлюють і дають визначення окремих складових даного терміну – це *транспортний потенціал* та *транзитний потенціал*. Однак, на нашу думку, ці два словосполучення є взаємодоповнюючими елементами одного, цілого, терміну «транзитно-транспортний потенціал». Спочатку розглянемо різні підходи щодо визначення термінів *транспортний потенціал* та *транзитний потенціал* (табл. 3).

Як показало проведене дослідження, поняття «транзитно-транспортний потенціал» використовується вкрай рідко, частіше у науковій літературі зустрічаються дослідження окремих складових, як-то: «транспортний потенціал» або «транзитний потенціал» території чи країни [12; 13; 14]. У дослідження, які зосереджуються на спробі інтегрувати ці два поняття, використовується термін «транспортно-транзитний потенціал».

Таблиця 3

**Наукові підходи щодо визначення понять «транспортний потенціал»
та «транзитний потенціал»**

№	Рік	Джерело	Визначення
1	2002	Ткаченко Н.Ю. [15]	Транзитний потенціал країни – це можливість і спроможність транспортної системи країни при взаємодії із транспортними системами інших країн здійснювати міжнародні транзитні перевезення..
2	2004	Новікова А.М. [16]	Транзитний потенціал – спроможність транспортної системи та відповідної інституціональної інфраструктури забезпечувати безперебійне та безпечне перевезення територією цієї країни транзиту вантажів та пасажирів третіх країн без шкоди для внутрішніх та експортно-імпортних перевезень
3	2005	Пирожков С., Прейгер Д., Малярчук І. [17]	Транзитний потенціал країни – це потенціальні можливості наявних і створюваних у країні додатково об'єктів і засобів виробничої, а також відповідних інституціональної та інформаційної інфраструктур забезпечувати безперебійне та безпечне транспортування під митним контролем територією цієї країни транспортними засобами транзиту всіх видів транспорту (включаючи трубопровідний та лінії електропередачі) вироблених за її межами транзитних вантажів (у тому числі енергетичних ресурсів та електроенергії) для споживання в інших країнах.
4	2007	Іванова Н.В. [18]	Сукупний транспортний потенціал регіону визначається як накопичення кількісно-якісних властивостей і можливостей ресурсів транспортної системи регіону, взаємопов'язаних і цілеспрямованих на розвиток галузі та забезпечення ефективності транспортного обслуговування регіональної господарської системи і населення з урахуванням особистих та суспільних інтересів суб'єктів господарювання в сфері транспорту.
5	2007	Герасименко В.О. [19]	Транзитний потенціал країни – це сукупність економічних, організаційних, техніко-технологічних, кадрових та інших ресурсів для здійснення транзиту вантажів через її територію
6	2008	Ларін О.Н. [20]	Транзитний потенціал – здатність транспортної системи забезпечувати високий рівень пропускної здатності транзитних потоків в міжнародному сполученні.
7	2010	Лифар В.В. [21]	Транзитний потенціал – це сукупність ресурсів регіону, які характеризують потенційні можливості транспортної системи та відповідної інфраструктури щодо здійснення безперебійного та безпечного перевезення територією регіону транзитних вантажів та пасажирів під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.
8	2010	Фінагіна О.В., Козлов В.С. [22]	Транспортний потенціал регіону – це комплексне функціонування транспортної системи зі здатністю нарощування можливостей, що стимулює розвиток регіонального господарського комплексу.

Продовження таблиці 3

№	Рік	Джерело	Визначення
9	2011	Бутко М.П., Мініна О.В. [23]	Транзитний потенціал регіону – сукупність просторових ресурсів регіону в цілому й транспорту, зокрема, що розглядаються як елементи єдиної системи, котра може забезпечити проходження територією потужних транзитних потоків, а взаємні зв'язки між елементами цієї системи зумовлюють синергетичний ефект і виступають як механізм забезпечення економічного зростання й територіального розвитку.
10	2011	Підгрушний Г.П. [24]	Транспортний потенціал – потенційні можливості наявних та додатково створюваних об'єктів і засобів транспортної інфраструктури забезпечувати безперерйне та безпечне надання усіх видів транспортних послуг споживачам.

Так, під *транспортно-транзитним потенціалом (ТТП)*, як правило, розглядають сукупність магістралей і транспортних вузлів, що працюють у режимі технологічно, організаційно та інституційно погоджених дій щодо використання капітальних, трудових ресурсів і сервісної інфраструктури та забезпечують інтенсивність логістичних операцій у системі зовнішньоекономічних операцій на підставі стійкості вантажопотоків і ефективності обробки транспортних засобів [14]. Деякі вчені розглядають *транспортно-транзитний потенціал* як «...можливості держави виконувати транзит вантажів і супутні транзитні послуги на основі сукупності матеріальних, економічних, соціальних, правових і управлінських чинників, що визначають рівень розвитку і функціональності національної транспортної системи, а також здатність виконувати такі функції, забезпечені в політичній площині» [12, 25].

З метою акцентування уваги саме на оцінці транзитної складової у розвитку транспортного комплексу території доцільніше було б використовувати саме термін «транзитно-транспортний потенціал». На основі аналізу сутності наведених визначень складових терміну «транзитно-транспортний потенціал» можна дати узагальнене визначення, яке, на нашу думку, на сьогодні найбільш повно відображає зміст цього поняття. Отже, транзитно-транспортний потенціал території – це сучасні та потенційні можливості транспортного комплексу території забезпечувати транзитні вантажо- та пасажиропотоки, які зумовлені сукупністю: переваг ЕГП та наявних просторових ресурсів території, організаційно-економічним та техніко-технологічним станом транспортної системи та обслуговуючої її супутньої транспортно-логістичної інфраструктури, які в комплексі здатні забезпечувати економічно ефективні, безпечні, безперерйні транзитні перевезення, через дану територію із наступною інтеграцією з транспортними системами сусідніх територій.

Окрім того, на нашу думку, надалі можливо розглядати такі складові транзитного потенціалу країни, регіону як транзитно-територіальний потенціал та транзитно-акваторіальний потенціал з оцінкою перспектив використання території і акваторії для розвитку існуючих та нових транзитно-транспортних комунікацій.

ВИСНОВКИ

Вище викладене в цій статті дозволяє зробити кілька висновків.

До поточного часу науковці не визначилися із поняттям такого терміну, як «транзитно-транспортний потенціал». А відтак, розуміння та кінцеві висновки у різних авторів становляться різними, а підчас розрізняються суттєво.

Залучені десятки визначень у багатьох авторів, що таке «транзит» та «потенціал», виконано їх співставлення та аналіз.

На основі аналізу існуючих підходів, принципів та теоретичних положень, авторами запропоновані поняття та розуміння змісту важливих термінів, таких, як «транзит», «потенціал», «транзитний потенціал» та «транспортний потенціал».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Географічна енциклопедія України* // Редкол.: О.М. Маринич (відп. ред.) та ін. – Київ: Вид-во УРЕ (Том 3: П-Я), 1989-1993. – 480 с.
2. *Географический энциклопедический словарь: понятия и термины* // Гл. ред. А.Ф. Трещников. – Москва: Сов. энциклопедия, 1988. – 432 с.
3. *Яцківський Л.Ю., Зеркалов Д.В.* Загальний курс транспорту. – Кн. 1. – Київ: Арістей, 2007. – 544 с.
4. *Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.* Современный экономический словарь. – Москва: ИНФРА, 2000. – 480 с.
5. *Аблов А.С.* Транзит як форма міжнародної торгівлі послугами: Рукопис // Дисерт. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАНУ. – Київ, 2006. – 213 с.
6. *Закон України «Про транзит вантажів».* Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законом № 4496-VI (4496-17) від 13.03.2012. – ВВР. – 2013. – № 2. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1172-14.htm>
7. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ-Ірпінь: Перун, 2002. – 1440 с.
8. *Большая Советская Энциклопедия* / Под. ред. Б.А. Введенского. – Москва: Изд-во Советская энциклопедия, 1975. – Т. 34. – 656 с.
9. *Алаев С.Б.* Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь. – Москва: Мысль, 1983. – 350 с.
10. *Чикинова М.С.* Оценка инфраструктурного потенциала территорий юга Западной Сибири 2009, С. 211-212. – Document PDF. – [Електронний ресурс]: Режим доступу –<http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/325/image/325-211.pdf>
11. *Нагірна В.П.* Інтегральний потенціал території у контексті господарської діяльності регіону // Укр. Геогр. журнал. – 2010. – № 2. – С. 32 – 35.
12. *Хомич Л. В.* Роль морської транспортної інфраструктури у реалізації транзитного потенціалу України. / Л. В. Хомич // Перспективи розвитку морської інфраструктури України в Чорноморсько-Азовському регіоні. – Одеса: ОФНІСД, 2008. – С. 56 – 60.
13. *Стратегія економічного та соціального розвитку* Кіровоградської області на 2013-2020 рр. Проект. – Київ-Кіровоград: НІСД, 2012. – 80 с.
14. *Щодо стратегічних пріоритетів* реалізації потенціалу України як морської держави: аналітична доповідь / А.О.Филипенко, В.В.Баришнікова., К.В. Степанова. – Одеса: Фенікс, 2012. – 152 с.
15. *Ткаченко Н.Ю.* Розвиток транзитного потенціалу України. Рукопис // Автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Донецький нац. унів. економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2009. – 20 с.
16. *Новікова А.М.* Методологічні основи розвитку транзитного потенціалу України. Рукопис // Автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / Націон. Авіаційний інст. – Київ, 2004. – 19 с.
17. *Пирожков С.* Проблеми реалізації транзитного потенціалу України у контексті розширення ЄС і формування ЄЕП / С. Пирожков, Д. Прейгер, І.Маларчук // Економіка України. – 2005. – № 3 (520). – С. 4 – 19.
18. *Іванова Н.В.* Особливості формування та використання сукупного транспортного потенціалу регіону. Рукопис // Автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Київ, 2007. – 10 с.
19. *Герасименко В.А.* Формирование логистической инфраструктуры развития транзитного потенциала приграничных территорий. Рукопис // Автореф. дисерт. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. – СПб: СПб держ. унів., 2007. – 26 с.
20. *Ларин О.Н.* Теоретические аспекты развития транзитного потенциала транспортных систем / О.Н.Ларин // Транспорт Урала. – 2008. – № 2. – С. 10 – 15.

21. *Лифар В.В.* Аналіз складових транзитного потенціалу регіону / В.В. Лифар // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»: зб. наук. праць Луцького нац. техн. унів-ту. – Луцьк, 2010. – Вип. 7 (27). – Ч. 3. – С. 293 – 306.
22. *Фінагіна О.В.* Складові транспортного потенціалу регіону / Фінагіна О.В., Козлов В.С. // Вісник Донецьк. держ. унів. управління. – 2010. – № 4 (54). – С. 174-179.
23. *Бутко М.П., Мініна О.В.* Теоретичні аспекти розвитку транзитного потенціалу регіонів України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://archive.nbu.gov.ua/portal>
24. *Підгрушній Г.П., Нагірна В.П., Фацевський М.І., Качасв Ю.Д., Пашинська Н.М., Денисенко О.О., Савчук І.Г., Шабашова Л.Ю., Немченко М.П., Боднар В.В.* Суспільно-географічні основи дослідження інтегрального потенціалу території: теоретико-методологічні підходи та досвід оцінки // Укр. Геогр. журнал. – 2011. № 2. – С. 42 – 49.
25. *Чернега О.Б.* Основные структурные особенности реализации транспортно-транзитного потенциала Украины / О.Б.Чернега, В.С.Белозубенко, А.С.Расторгуев // Вісник Хмельницького націон. ун-ту. Економічні науки. – 2008. – Т. 3. – № 3. – С.101 – 106.

Игнатенко Е.В., Хомич Л.В.

Одесский нац. университет им. И.И. Мечникова
Геолого-географический факультет,
кафедра экономической и социальной географии,
ул. Дворянская, 2, Одесса-82, 65082, Украина

**ПОНЯТИЕ «ТРАНЗИТНО-ТРАНСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ»:
ЕГО СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ
ЕГО СОСТАВЛЯЮЩИХ**

Резюме

В данной статье исследуется содержание понятия «транзитно-транспортный потенциал». Анализируются основные подходы к определению составляющих частей данной дефиниции: «транзит», «потенциал», «транспортный потенциал», «транзитный потенциал». Дана попытка определения понятия «транзитно-транспортный потенциал».

Ключевые слова: транспорт, транзит, потенциал, транспортный потенциал, транзитный потенциал, транспортно-транзитный потенциал.

Ignatenko Y.V., Khomich L.V.

National Mechnikov's University of Odessa,
Economic and Social Geography Dept.,
2, Dvoryanskaya St., Odessa-82, 65082, Ukraine

**CONCEPT «TRANSIT-TRANSPORT POTENTIAL»:
ITS NATURE AND MAIN APPROACHES TO DEFINING ITS
COMPONENTS**

Abstract

The article research the meaning of «transit-transport potential». The basic approaches to determine the components of this definition: «transit», «potential», «transport potential», «transit potential». Clarification is a definition of «transit-transport potential».

Keywords: transport, transit, potential, transport potential, transit potential, transit-transport potential.